

27 листопада 1918 р. відбулися установчі Загальні збори Української академії наук, на яких першим її президентом було обрано видатного вченого В.І. Вернадського. Протягом багаторічної історії президентами Академії обиралися М.П. Василенко (1921-1922), О.І. Левицький (1922), В.І. Липський (1922-1928), Д.К. Заболотний (1928-1929), О.О. Богомолець (1930-1946), О.В. Палладін (1946-1962). З 1962 р. її очолює Борис Євгенович Патон.

Назва Академії зазнавала змін чотири рази:

- 1918-1921: Українська академія наук (УАН);
- 1921-1936: Всеукраїнська академія наук (ВУАН);
- 1936-1991: Академія наук Української РСР; 1991 - 1993: Академія наук України;
- з 1994 р: Національна академія наук України (НАНУ).

Українська академія наук була найстарішою з республіканських академії за часів існування СРСР. У перший рік своєї діяльності вона складалася з трьох наукових відділів – історико-філологічного, фізико-математичного і соціальних наук, які охоплювали 3 інститути, 15 комісій і національну бібліотеку. Тепер у НАН України є 3 секції, 14 відділень, близько 170 інститутів та інших наукових установ, у яких працює понад 19 тисяч науковців.

В Академії сформувалося чимало наукових шкіл. Їх засновниками були видатні вчені-математики Д.О. Граве, М.М. Крилов, М.М. Боголюбов, Ю.О. Митропольський, механіки О.М. Динник, М.О. Лаврентьєв, Г.С. Писаренко, Г.М. Савін, фізики К.Д. Синельников, Л.В. Шубников, В.Є. Лашкар'єв, О.І. Ахієзер, О.С. Давидов, А.Ф. Прихотько, О.Я. Усиков, С.Я. Брауде, геолог П.А. Тутковський, матеріалознавці І.М. Францевич, В.І. Трефілов, хіміки Л.В. Писаржевський, О.І. Бродський, А.В. Думанський, біологи і медики М.М. Амосов, Д.К. Заболотний, О.О. Богомолець, В.П. Філатов, М.Г. Холодний, І.І. Шмальгаузен. У всьому світі відомі українські школи електрозварювання Є.О. Патона і кібернетики В.М. Глушкова. Набули широкого визнання економічні й гуманітарні школи, які очолювали економісти М.В. Птуха і К.Г. Воблій, історики М.С. Грушевський і Д.І. Яворницький, правознавець М.В. Корецький, філософ В.І. Шинкарук, сходознавець А.Ю. Кримський, мовознавці Л.А. Булаховський, І.К. Білодід, В.М. Русанівський, літературознавці С.О. Єфремов і О.І. Білецький.

Національна академія наук України є вищою державною науковою організацією України, до складу якої входять дійсні члени, члени-кореспонденти та іноземні члени. Вона об'єднує всіх наукових працівників її установ і здійснює дослідження в різних галузях знань, створює наукові основи технологічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни. Академія користується правами самоврядності у вирішенні питань внутрішнього життя відповідно до свого Статуту.

Найвищий орган НАН України – Загальні збори її членів. До персонального складу Академії станом на кінець 2013 року входить 199 дійсних членів (академіків), 366 членів-кореспондентів та 108 іноземних членів. Між сесіями Загальних зборів керівництво роботою Академії здійснює Президія НАН України у складі президента, віце-президентів, головного ученого секретаря і членів Президії, які обираються кожні п'ять років. До Президії входять академіки-секретарі відділень наук і голови регіональних наукових центрів.

У Національній академії наук діють три секції, які об'єднують 14 відділень наук: математики, інформатики, механіки, фізики і астрономії, наук про Землю, фізико-технічних проблем матеріалознавства, фізико-технічних проблем енергетики, ядерної фізики та енергетики, хімії, біохімії, фізіології і молекулярної біології, загальної біології, економіки, історії, філософії та права, літератури, мови та мистецтвознавства. В Академії працюють 6 регіональних наукових центрів, які підпорядковані також Міністерству освіти і науки України.

Основною ланкою структури НАН України є науково-дослідні інститути та прирівняні до них інші наукові установи. Вони діють на підставі власних статутів, які затверджуються та реєструються в НАН України. Академія має дослідно-виробничу і конструкторську базу, до якої належать дослідні підприємства, конструкторсько-технологічні організації, інженерні центри, спрямовані на практичне використання результатів наукових досліджень. При установах НАН України функціонують також малі та спільні підприємства, які сприяють комерціалізації розробок вчених.

Разом із тим, Академія проводить активну роботу, спрямовану на налагодження та підтримку зв'язків з вітчизняними підприємствами, крупними науково-виробничими структурами з метою впровадження у виробництво власних інноваційних розробок. Такі інновації спрямовані на підвищення технологічного та технічного рівня широкого спектру галузей господарства країни – охорони здоров'я, інформаційних технологій, машинобудування, будівництва, житлово-комунального господарства, енергетики, сільського господарства, природокористування, харчової, хімічної промисловості тощо.

НАН України є всесвітньо визнаним матеріалознавчим центром. Зусиллями вчених Академії було запропоновано прогресивні технології нероз'ємного з'єднання металів і неметалів у різних умовах і середовищах, електрошлакового переплаву та багато інших новацій. До новітніх досягнень в галузі електрозварювання і матеріалознавства слід віднести унікальний метод з'єднання (зварювання) м'яких живих тканин, що нині використовуються в хірургічній практиці.

Важливу сторінку історії та сучасності Академії становлять космічні наукові дослідження, зокрема в галузі декаметрової радіоастрономії, технології зварювання і різання металів у відкритому космосі, використання сонячної енергії для енергопостачання космічних апаратів, здійснення серії біологічних експериментів під час орбітальних польотів.

Вагомих результатів було досягнуто у галузі математики, математичної фізики, інформатики, у розділах біологічної кібернетики. Значного розвитку набули дослідження з механіки твердого тіла, рідин і газів.

Вперше в континентальній Європі було побудовано малу електронну обчислювальну машину, а потім розроблено теорію цифрових автоматів, на підставі якої було сконструйовано декілька поколінь електронно-обчислювальної техніки. Тим самим закладено основи розвитку інформаційних технологій у різних галузях науки та народного господарства, створено принципи автоматизації та інформатизації виробничих процесів.

Значний внесок зробили фізики Академії, зокрема у теоретичну фізику, фізику твердого тіла, низьких температур, напівпровідників, фізичну електроніку. Здійснюються фундаментальні дослідження і виконуються цільові комплексні програми з наноструктурних систем, наноматеріалів і нанотехнологій, а також у галузі сенсорних систем і технологій.

У галузі наук про Землю значних результатів досягнуто з гео- і гідрофізики, гідрогеології, геохімії і фізики мінералів, океанології. Вагомі здобутки є й у вирішенні фундаментальних проблем каталізу, органічного синтезу, хімії високомолекулярних сполук, електрохімії, неорганічної хімії, хімії води, нанохімії, вуглехімії та з інших напрямів хімічної науки.

Також триває цілеспрямована пошукова праця з теоретичної та експериментальної онкології, радіаційної медицини, кріобіології та кріомедицини, молекулярної і клітинної біології, генної інженерії, мікробіології та вірусології. Особлива увага приділяється сучасним проблемам селекції, інтродукції та акліматизації нових сортів та видів рослин.

Установами політико-правового, економічного та соціогуманітарного профілю зроблено значний внесок у теоретичне обґрунтування та інформаційно-аналітичне супроводження суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень, вивчення

сучасних трансформацій у суспільстві, розробку засад структурно-інвестиційної, інноваційної, регіональної, етнопонаціональної, гуманітарної політики держави.

Особливе місце посідає участь НАН України у подоланні наслідків найбільшої техногенної катастрофи, що сталася на Чорнобильській атомній електростанції. З перших днів катастрофи і до цього часу вчені Академії ведуть напружену роботу щодо зменшення тяжких наслідків аварії і спричинених нею втрат та перетворення зони лиха на екологічно безпечну територію.

Академія має постійні зв'язки з провідними вищими навчальними закладами України. Вона виконує також координуючі та експертні функції щодо всього комплексу фундаментальних досліджень в Україні. З метою розробки узгодженої політики розвитку фундаментальних досліджень, об'єднання зусиль державних академій наук країни за ініціативи НАН України створена та плідно працює Рада президентів академій наук України.

Багато уваги приділяється й підготовці наукових кадрів високої кваліфікації, зокрема через аспірантуру і докторантуру. Чимало вихованців Академії плідно працює в освітніх закладах, на виробництві, у підприємницьких структурах, в депутатському корпусі різних рівнів, центральних і місцевих органах виконавчої державної влади.

Національна академія наук України докладає багато зусиль для розвитку міжнародних наукових зв'язків, інтеграції у світове наукове співтовариство. Установи Академії беруть активну участь у виконанні спільних досліджень за прямими двосторонніми угодами з науковими організаціями зарубіжжя, а також за грантами багатьох міжнародних наукових фондів і програм.

Здійснюються творчі контакти за укладеними угодами з академіями наук, науковими центрами та університетами понад 50 країн Європи, Азії, Америки.

Двадцять років тому Академія ініціювала заснування Міжнародної асоціації академій наук (МААН), яка нині об'єднує національні академії наук, провідні наукові центри, університети країн СНД і В'єтнаму та є офіційним партнером ЮНЕСКО із консультативним статусом.

НАН України представляє Україну у близько 40 міжнародних організаціях, зокрема Міжнародному комітеті з космічних досліджень (COSPAR), Виконавчій раді Міжурядової океанографічної комісії (МОК) ЮНЕСКО, Міжнародному союзу академій гуманітарних та соціальних наук (IUA), Всеєвропейській федерації академій наук (ALLEA) та бере активну участь у діяльності провідних міжнародних наукових об'єднань та центрів: Міжнародному інституті прикладного системного аналізу (IIASA), Європейській науковій асоціації геофізичних досліджень (EISCAT), Європейської організації ядерних досліджень (CERN), Об'єднаному інституті ядерних досліджень (ОІЯД) тощо.

Плідною є й зовнішньоекономічна діяльність установ НАН України. На замовлення іноземних наукових організацій і фірм виконуються дослідження і розробки, здійснюється продаж власної наукоємної продукції, ліцензій. Ефективну зовнішньоекономічну діяльність ведуть інститути електрозварювання, проблем матеріалознавства, надтвердих матеріалів, фізики напівпровідників, монокристалів, сцинтиляційних матеріалів, технічної теплофізики, газу, органічної хімії, мікробіології та вірусології. Серед їх партнерів є відомі наукові установи і промислові фірми Росії, США, Японії, Великобританії, Франції, Нідерландів, Китаю, Туреччини, інших країн.